

УДК 338.43(477):339.9

Вишневська О.М.*доктор економічних наук, професор,
декан обліково-фінансового факультету
Миколаївського національного аграрного університету***Машевська Я.В.***магістр обліково-фінансового факультету
Миколаївського національного аграрного університету***Клименко В.О.***магістр обліково-фінансового факультету
Миколаївського національного аграрного університету***СКЛАДОВІ І ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ У ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ****COMPONENTS AND FACTORS OF INFLUENCE
ON FORMATION OF ECONOMIC SECURITY OF THE STATE
IN THE GLOBALIZATION ENVIRONMENT****АНОТАЦІЯ**

У статті обґрунтовано та узагальнено теоретичні засади економічної безпеки як важливої складової національної безпеки в умовах глобалізації. Узагальнено результати експертної оцінки чинників впливу на економічну безпеку держави і виявлено основні пріоритетні функціональні критерії, що здійснюють вплив на інтегральний показник економічної безпеки. Визначено основні напрями гарантування економічної безпеки держави, які є пріоритетними за умов впливу глобалізації на національну економіку.

Ключові слова: глобалізація, національна безпека, економічна безпека, критерії впливу, ризики, національні інтереси.

АННОТАЦИЯ

В статье обоснованы и обобщены теоретические основы экономической безопасности как важной составляющей национальной безопасности в условиях глобализации. Обобщены результаты экспертной оценки факторов влияния на экономическую безопасность государства и выявлены основные приоритетные функциональные составляющие, которые оказывают влияние на интегральный показатель экономической безопасности. Определены основные направления гарантирования, которые являются приоритетными в условиях всеобъемлющего влияния глобализации на национальную экономику.

Ключевые слова: глобализация, национальная безопасность, экономическая безопасность, критерии влияния, риски, национальные интересы.

ANNOTATION

The article justifies and highlights the theoretical foundations of economic security as an important component of national security in the context of globalization. Summarizes the results of expert evaluation of the factors influencing economic safety of the state and identified priority functional components that have an impact on the integrated indicator of economic safety. The main directions of the guarantee that are a priority in terms of the comprehensive effects of globalization on the national economy.

Keywords: globalization, national security, economic security, criteria, effects, risks, national interests.

Постановка проблеми. У період глобалізаційних змін усі суб'єкти макросередовища запроваджують заходи з метою мінімізації ризиків, які утворюють різні типи загроз. Виявлення, попередження та ліквідація таких загроз є важливим завданням системи економічної безпеки держави. Рівень економічної безпеки держави залежить від рівня функціонування й розвитку

економічної системи, у тому числі усіх її компонентів у взаємозв'язку і взаємозалежності. Нехтування економічною безпекою може призвести до негативних соціально-економічних наслідків, депресивного стану галузей економіки, зростання рівня імпортої залежності, банкрутства суб'єктів ринку тощо. Саме тому актуальним на часі є гарантування передумов до забезпечення економічної безпеки держави і нівелювання загроз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням економічної безпеки як вагової складової національної безпеки присвятили свої праці вітчизняні та зарубіжні вчені, з-поміж яких: Л.І. Абалкін, В. Бурцева, Ф. Бутинець, М. Голощапов, І.К. Бистряков, О.Г. Білорус, А.Й. Гальчинський, В.М. Гець, В.К. Євдокименко, Я.В. Коваль, Ю.М. Пахомов, А.В. Степаненко, А.І. Сухоруков, А.С. Філіпенко, В.Я. Шевчук та інші. Незважаючи на велику кількість праць, присвячених дослідженню сутності економічної безпеки, існує потреба у обґрунтуванні єдиного концептуального підходу до її гарантування. Особливої актуальності набуває питання через вплив глобалізаційних процесів, що вимагає адаптації до змін і запровадження заходів з упередження небезпек.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування сутності і узагальнення результатів оцінки основних чинників впливу на формування економічної безпеки держави, виявлення основних напрямів її гарантування з урахуванням глобалізаційного впливу.

Основним завданням дослідження є виявлення пріоритетності чинників впливу на формування економічної безпеки держави з використання експертної оцінки у розрізі окремих узагальнюючих критеріїв: макроекономічний показник, продовольча складова, соціально-демографічний показник, монетарний індикатор, фіскально-боргова складова, зовнішньоекономічний показ-

ник, інноваційний показник, інвестиційний показник, показник екологічної сталості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з основних ознак сучасного розвитку світового господарства є розширення впливу глобалізаційних процесів. Глобалізація є складним, багатограним процесом, який має безліч проявів та включає значну кількість протиріч. Більшість вчених під глобалізацією світового господарства розуміють процес посилення взаємозв'язку національних економік держав світу, що знаходить своє відображення у формуванні світового ринку товарів і послуг, капіталу; становленні глобального інформаційного простору, поширенні охопту ринку транснаціональними компаніями. Усі держави світу запроваджують заходи у адаптації до глобальних проблем людства через погіршення екологічної ситуації, глобальне потепління, нерівномірне і неконтрольоване зростання населення в одних країнах і його катастрофічне зменшення в інших, нелегальну міграцію, тероризм, а також нерівномірність соціально-економічного розвитку держав світу.

Виявлено, що основні передумови глобалізації полягають у: процесі інтернаціоналізації, який спонукає до поглиблення співробітництва між країнами та посилення їх взаємозалежності; науково-технічному прогресі, який пов'язаний зі змінами системи соціально-економічних відносин; загостренням світових проблем з метою збереження та розвитку людської цивілізації.

Глобалізацію розглядають як передову стадію розвитку процесу інтернаціоналізації різних аспектів суспільного життя: політичних, економічних, культурних. На цій стадії інтернаціоналізація поступово охоплює усе світове співтовариство, досягаючи планетарних масштабів. Глобалізаційні процеси в політиці полягають у послабленні національних держав. Це відбувається через те, що «держави-лідери» делегують дедалі більше повноважень міжнародним організаціям, а саме: Організації Об'єднаних Націй (ООН), Організації Північноатлантичного договору НАТО), Міжнародному валютному фонду (МВФ), Міжнародному банку реконструкції та розвитку (МБРР).

Виявлено, що глобалізація економіки – це не лише вигоди від зростанні участі країни в світових економічних процесах, але й висока ймовірність втрат, зростання ризиків. Глобалізація передбачає, що країни стають не просто взаємозалежними з причини формування системи міжнародного інтегрованого виробництва, зростання обсягів світової торгівлі та потоків іноземних інвестицій, інтенсифікації руху технологічних нововведень тощо, але й більш вразливим [5].

До негативних наслідків глобалізації можна віднести: посилення нерівномірності розвитку країн світу, нав'язування «країнами-лідерами» відповідних рішень. Зростання ризиків невпорядкованої та неконтрольованої глобалізації поглиблює взаємозалежність та взаємозв'язок у світовому співтоваристві, в результаті чого суттєво змінюється зміст та структура міжнародних політичних відносин, зазнає певної трансформації і система національних інтересів, що й спонукає нові виклики національній небезпеці. Національна безпека закономірно є одним із механізмів виявлення, попередження та ліквідації загроз життєдіяльності й розвитку суспільства. Нові чинники суспільного розвитку в умовах глобалізації породжують нові виклики національної безпеки [6].

За умов глобалізації світ постає перед головним викликом його суспільного розвитку, гарантування національної безпеки держав світу та переосмислення параметрів національної і економічної безпеки відбувалося паралельно з процесом глобалізації. За існуючої методології, рівень економічної безпеки визначається шляхом розрахунку кількісних та якісних оцінок загроз національним економічним інтересам із застосуванням критеріїв та індикаторів економічної безпеки, їхніх оптимальних, порогових та граничних значень.

За результатами дослідження узагальнено чинників впливу на економічну безпеку держави і виявлено основні пріоритетні функціональні чинники, що здійснюють вплив на інтегральний показник економічної безпеки з використання експертної оцінки. За методом, який запропоновано Національною академією управління, до основних критеріїв, які необхідно враховувати під час розрахунку загроз національним економічним інтересам, відносять: макроекономічний показник, продовольча складова, соціально-демографічний показник, монетарний індикатор (грошова-кредитна та валютна складова), фінансово-боргова складова, зовнішньоекономічний показник, інноваційний показник, показник екологічної сталості.

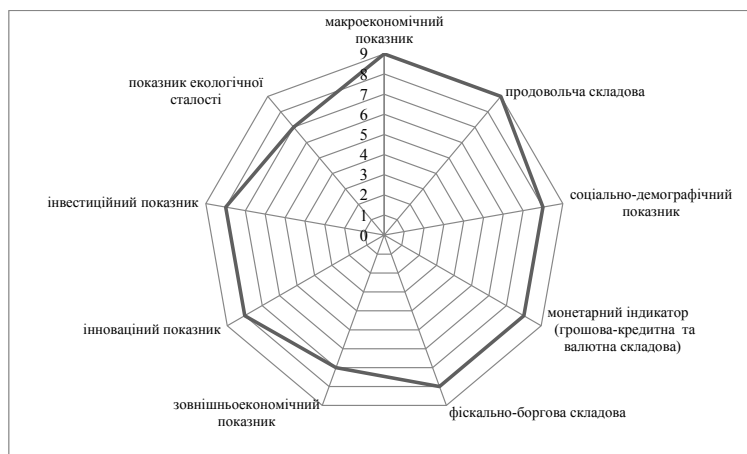

Рис. 1. Питома вага факторів впливу на рівень економічної безпеки держави за результатами експертної оцінки

Джерело: узагальнено авторами

дійний показник, інвестиційний показник, показник екологічної сталості (рис. 1).

Виявлено, що пріоритетними критеріями впливу на формування економічної безпеки є макроекономічний показник, продовольча складова, соціально-демографічний показник, монетарний індикатор, фіскально-боргова складова, інноваційний показник, інвестиційний показник, які становлять 80,0% впливу на інтегральний показник економічної безпеки держави і мають найвищий ваговий коефіцієнт. Серед виявлених критеріїв впливу на економічну безпеку через макроекономічну стабільність виявлено, що найбільш пріоритетними є ВВП на душу населення, рівень тінзації економіки, рівень безробіття, рівень тривалого безробіття, темп приросту ВВП, які у сукупності становлять 70,0% впливу (рис. 2).

Виявлено, що пріоритетними критеріями впливу на економічну безпеку держави у зв'язку із продовольчою складовою є: добова калорійність харчування людини й величина

прожиткового мінімуму у частину набору продуктів харчування, які у сукупності з іншими становлять 60,0% впливу. Пріоритетними критеріями впливу на економічну безпеку держави у зв'язку із соціально-демографічними показниками є: обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я та освіту, рівень злочинності, норма бідності, які становлять 60,0% впливу. Пріоритетними критеріями впливу на економічну безпеку у зв'язку із соціально-демографічними показниками є: обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я та освіту, рівень злочинності, норма бідності, які становлять 60,0% впливу (рис. 3).

Оцінка зв'язку із монетарними показниками засвідчує, що пріоритетними критеріями впливу є індекс зміни офіційного курсу гривні до долара США та рівень інфляції, які становлять 50,0% впливу. До монетарних критеріїв впливу віднесено: валові міжнародні резерви України, частка кредитів в іноземній валюті, рівень доларизації грошової маси, обсяг готівки, питома вага довгострокових кредитів, індекс зміни офіційного курсу гривні до долара США.

Пріоритетними критеріями впливу у фіскально-борговій складовій формування є відношення державного та гарантованого державного боргу та частка податків у структурі державного бюджету, які становлять 40,0% впливу. До фіскально-боргових критеріїв впливу віднесено: відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення зовнішнього державного боргу до доходів державного бюджету, частка податків у структурі державного бюджету, рівень податкового навантаження, податкова справедливність, відношення боргу прямих податків до непрямих.

Відкритість економіки та високотехнологічний експорт, у сукупності становлять 55,0% впливу на зовнішньоекономічну складову формування економічної безпеки, яка включає: відкритість економіки, коефіцієнт покриття експортом імпорту, питома вага провідної країни-партнера у загальному обсязі експорту товарів, питома вага провідної країни-партнера у загальному обсязі імпорту товарів, високотехнологічний експорт, частка сировини в експорті товарів.

Рівень видатків на науково-технічні роботи та рівень фінансування інноваційної діяльності (% від ВВП) є

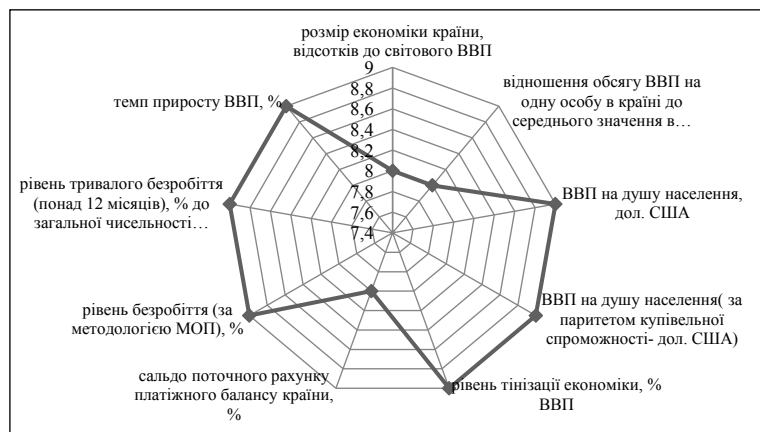

Рис. 2. Питома вага впливу макроекономічного показника на рівень економічної безпеки держави за результатами експертної оцінки

Джерело: узагальнено авторами

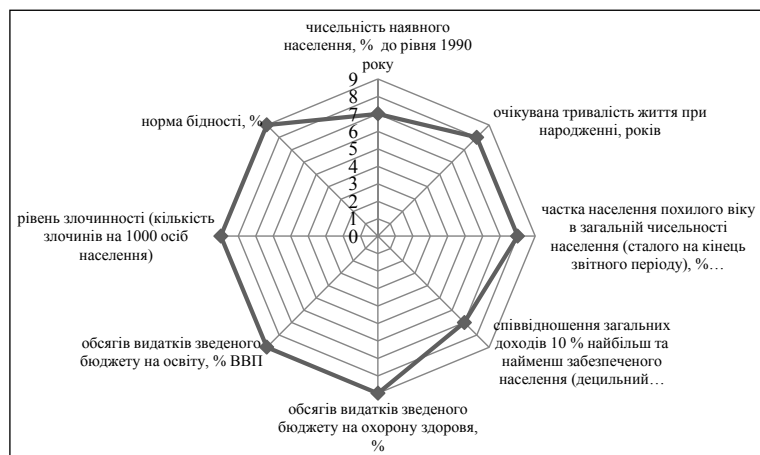

Рис. 3. Питома вага впливу соціально-демографічного показника на рівень економічної безпеки держави за результатами експертної оцінки

Джерело: узагальнено авторами

пріоритетними у інноваційній складовій і становлять 50,0% впливу. До інноваційних критеріїв віднесено: частка високотехнологічної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції, рівень видатків на науково-технічні роботи, рівень фінансування інноваційної діяльності, питома вага підприємств, що впроваджували інновації у загальній кількості промислових підприємств, питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промисловості. За результатами дослідження обґрунтовано, що пріоритетними критеріями впливу є інтегральний індекс інвестиційної сприятливості бізнес-середовища, рівень інвестування та частка прямих інвестицій, які у сукупності з іншими здійснюють основний вплив на інвестиційний показник.

Рівень економічної безпеки держави насамперед зумовлюється її геополітичним та економіко-географічним положенням і зв'язаним з цим розміщенням виробничих сил на її території, доступом стратегічних ресурсів, у тому числі фінансових. Гарантування економічної безпеки держави і формування ефективних механізмів управління нею є одним із пріоритетних завдань в умовах всеохоплюючого впливу глобалізації на національну економіку. До основних напрямів гарантування економічної безпеки слід віднести: додержання законності на усіх етапах гарантування економічної безпеки; забезпечення балансу економічних інтересів особи, сім'ї, суспільства, держави; взаємна відповідальність особи, сім'ї, суспільства, держави щодо гарантування економічної безпеки; своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних з відверненням загроз і захистом національних економічних інтересів; надання пріоритету мирним заходам у розв'язанні як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів економічного характеру; інтеграція національної економічної безпеки з міжнародною економічною безпекою; організація належного рівня реалізації державного контролю за економічною безпекою держави за умови інтеграції до міжнародного економічного простору.

Висновки. Економічна безпека є фундаментальною основою успішного розвитку країни і невід'ємною частиною її національної безпеки, характеризує стан економічного розвитку держави, який повною мірою забезпечує розвиток та ефективне усунення як внутрішніх, так і зовнішніх загроз. Створення дієвої системи гарантування економічної безпеки надає можливість уникнути негативних наслідків і нівелювати загрози швидкого відкриття національної економіки у глобалізаційному середовищі, забезпечити її конкурентоспроможність, захистити вітчизняного товаровиробника й ефективно взаємодіяти з міжнародними фінансовими та економічними структурами. Виявлені критерії впливу на формування економічної безпеки держави дозволяють ґрунтувати рішення на основі пріоритетності кожного із чинників, забезпечити нейтралізацію загроз й дієву адаптацію до змін глобалізаційного середовища.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Система оцінок зовнішніх і внутрішніх ризиків та загроз національній безпеці України. Вип. 16 / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н. В.П. Горбуліна. – Київ: ДП «НВЦ» Євроатлантикінформ, 2010. – 232 с.
2. Євдокименко В.К. Функції регіонального управління економікою: глобалізаційний вимір: [монографія] / В. К. Євдокименко. – Чернівці: Прут, 2006. – 272 с.
3. Система економічної безпеки держави / Під заг. ред. д.е.н., проф. Сухорукова А. І. / Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. – К.: ВД «Стилос», 2009. – 685 с.
4. Міжнародне безпекове середовище: виклики і загрози національній безпеці України / За загальною ред. К. А. Кононенка // Аналітична доповідь. К.: НІСД, 2013. – 64 с.
5. Карлова І. О. Вплив світових глобалізаційних процесів на економічний розвиток України / І.О. Карлова // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 11. – С. 41-42.
6. Дудка Ю. П. Парадигма економічної глобалізації та її значення у формуванні концептуальної матриці економічної безпеки / Ю.П. Дудка // Економічний простір: зб. наук. праць. – № 22/1. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2009. – С. 45-57.